

Οι δυναμικές ισχύος στην κλινική πράξη και θεωρία: Πώς οι ιδέες «πλάθουν» τον τομέα της ψυχικής υγείας και του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου⁸

Δήμητρα Δουμπιώτη, Ψυχολόγος Ψυχοθεραπεύτρια, Διευθύντρια Διεθνούς Ψυχοθεραπευτικού Κέντρου Hestia

Υπάρχουν στιγμές στην ιστορία μιας επιστήμης που μας προσκαλούν να σταθούμε, να κοιτάξουμε πίσω και να αναλογιστούμε τη διαδρομή που έχουμε διανύσει. Είναι ευκαιρίες όχι μόνο για να αξιολογήσουμε όσα έχουν συμβεί, αλλά και για να τιμήσουμε όσα έχουμε κατακτήσει, τα ερωτήματα που καθοδήγησαν την εξέλιξή μας και τα επιτεύγματα που διαμόρφωσαν την πορεία μας.

Οι επέτειοι δεν είναι απλώς εορτασμοί. Αποτελούν μια ευκαιρία να αναλογιστούμε και να τιμήσουμε την κληρονομιά που έχουμε λάβει και μια πρόσκληση να οραματιστούμε το μέλλον. Σε κάθε εξελικτική διαδικασία υπάρχει μια ένταση μεταξύ αυτού που υπήρξε στο παρελθόν, αυτού που υπάρχει στο παρόν και αυτού που μπορεί να γίνει στο μέλλον. Ακριβώς σε αυτό το μεταίχμιο αναδύεται η δυνατότητα αμφισβήτησης, καινοτομίας και υπέρβασης.

⁸ Το παρόν κείμενο βασίζεται σε μια παρουσίαση σε ημερίδα που πραγματοποιήθηκε τον Οκτώβριο του 2024 για τον εορτασμό των 30 χρόνων λειτουργίας της Μονάδας Οικογενειακής Θεραπείας του Ψ.Ν.Α και, παράλληλα, τον αποχαιρετισμό των ιδρυτών της μονάδας σε μια επετειακή εκδήλωση.

Η 30η επέτειος της Μονάδας Οικογενειακής Θεραπείας του Ψυχιατρικού Νοσοκομείου Αττικής αποτελεί μια προνομιακή ευκαιρία γι' αυτή τη διαδικασία αναστοχασμού. Είναι μια στιγμή για εκείνους που έγραψαν την ιστορία της να γιορτάσουν την κληρονομιά τους, για εκείνους που τη συνεχίζουν να σχεδιάσουν το μέλλον της και, στη δική μου περίπτωση, να εκφράσω τη βαθιά μου ευγνωμοσύνη και τιμή για την ευκαιρία να μοιραστώ τις σκέψεις μου με συναδέλφους από την πατρίδα μου.

Ψυχική Υγεία και το Πλάσιμο της Πραγματικότητας

Ο τομέας της ψυχικής υγείας, από την εμφάνισή του, έχει υποστεί πολλαπλές μεταλλάξεις, κάθε μία εκφράζοντας διαφορετικούς τύπους ερμηνείας της ανθρώπινης εμπειρίας και συμπεριφοράς, του ανθρώπινου πόνου και των συμπτωμάτων, της διαμόρφωσης της έννοιας της ψυχικής ασθένειας και της οριοθέτησης των πεδίων επαγγελματικής παρέμβασης. Ωστόσο, σε αντίθεση με άλλους επιστημονικούς κλάδους, όπου τα παραδείγματα εξελίσσονται με μεγαλύτερο βαθμό συναίνεσης, το πεδίο της ψυχικής υγείας εξακολουθεί να στερείται συναίνεσης σε θεμελιώδη ερωτήματα: • Τι συνιστά την παθολογία; • Τι σημαίνει να είναι κανείς ψυχικά ασθενής; • Ποιες είναι οι αιτίες των λεγόμενων ψυχικών διαταραχών;

Η έλλειψη συναίνεσης δεν είναι απλώς θεωρητική, έχει βαθύ αντίκτυπο στον τρόπο με τον οποίο οι ειδικοί ερμηνεύουν, παρεμβαίνουν και διαμορφώνουν την ανθρώπινη εμπειρία. Από αυτή την άποψη, η ψυχική υγεία δεν είναι μόνο ένας χώρος κλινικής παρέμβασης αλλά και ένα πεδίο ισχύος, του οποίου η επιρροή επεκτείνεται πέρα από το άτομο και διαπερνά τον κοινωνικό ιστό.

Η ίδια η επιστημολογία δεν προτείνει απλώς έναν τρόπο κατανόησης του κόσμου. Καθιερώνει, επίσης, οικοσυστήματα με συγκεκριμένες ιεραρχίες, αξίες, ρόλους και δομές εξουσίας. Η δύναμη της θεωρίας είναι σχεδόν «θεϊκή», υπό την έννοια ότι λειτουργεί ως μια «Βίβλος» που οργανώνει το σχεσιακό-συστημικό σύμπαν στο οποίο ζούμε, καθορίζοντας ποιος κατέχει ποια θέση και με ποιο βαθμό δικαιοδοσίας. Η απουσία μιας ενιαίας «Βίβλου» στον χώρο μας έχει, επίσης, συνέπειες, τις οποίες οφείλουμε να λαμβάνουμε υπόψη όταν ασκούμε την επιρροή μας ως θεωρητικοί και επαγγελματίες, λόγω του ότι σημαίνει πως κανένας ειδικός δεν είναι αποδεκτός στις θέσεις του από ολόκληρο τον χώρο.

Οι διαγνωστικές ετικέτες, οι μέθοδοι παρέμβασης και τα επιστημολογικά πλαίσια καθορίζουν τι θεωρείται φυσιολογικό ή παθολογικό, ποιες αντιδράσεις στο περιβάλλον επικυρώνονται και ποιες πρέπει να διορθωθούν βάσει αυτών που πρεσβεύει ο κάθε εμπειρογνώμων. Σε αυτό το πλαίσιο, ο σκοπός αυτού του άρθρου είναι να αμφισβητήσει τα πλαίσια που χρησιμοποιούνται σήμερα στην

ψυχική υγεία, συμπεριλαμβανομένων αυτών της συστημικής προσέγγισης, και να προτείνει μια αναθεώρηση μέσα από το πρίσμα της ίδιας της συστημικής επιστημολογίας.

Θα εξετάσουμε τον αντίκτυπο της εξουσίας στη θεραπευτική σχέση, τον ρόλο της διάγνωσης ως μια πρακτική που ενδέχεται να εμπεριέχει κατάχρηση εξουσίας και την ανάγκη για μία νέα προσέγγιση που θα μας επιτρέψει να παρεμβαίνουμε χωρίς να αναπαράγουμε ιατρογενείς δομές.

Η Εξουσία στην Ανθρώπινη Αλληλεπίδραση: Ποιος καθορίζει τη Φυσιολογικότητα;

Ο άνθρωπος είναι, από τη φύση του, ένα σχεσιακό ον. Από τη γέννησή μας, η πραγματικότητά μας διαμορφώνεται μέσα από την αλληλεπίδραση με τους άλλους. Ένα βρέφος επικοινωνεί τις ανάγκες του, μέσω κλαίγοντας ή γελώντας, και οι αντιδράσεις που λαμβάνει όχι μόνο του παρέχουν φροντίδα αλλά διαμορφώνουν την αντίληψή του για το τι είναι και πώς λειτουργεί ο κόσμος και τη θέση του σε αυτόν. Του δίνουμε ένα όνομα, μια ιστορία, μια γλώσσα, ένα πολιτισμικό πλαίσιο, το οποίο, θεωρητικά, θα το βοηθήσει να λειτουργήσει στο περιβάλλον του μέσα σε ένα συγκεκριμένο χωροχρονικό πλαίσιο.

Το αφηγηματικό πλαίσιο είναι από μόνο του ένα νευροβιολογικό γεγονός – μια εγκεφαλική και χημική διαδικασία που επηρεάζει τον οργανισμό και διαμορφώνει την ανάπτυξή του. Μέσα από αυτές τις πρώτες εμπειρίες, το παιδί μαθαίνει να ερμηνεύει το οικοσύστημά του:

- Ποιος είναι φίλος;
- Ποιος αποτελεί απειλή;
- Πώς μπορεί να κινηθεί μέσα στον κόσμο που του έχει κληροδοτηθεί;

Οι ιστορίες που αφηγούνται οι γονείς και το ευρύτερο σύνολο δεν διαμορφώνουν μόνο την πραγματικότητα, αλλά και εγκαθιδρύουν ένα σχεσιακό πλαίσιο – ένα πλαίσιο που μπορεί να είναι περισσότερο ή λιγότερο εύκολο ή ελκτικό, ασφαλές ή απειλητικό, περισσότερο ή λιγότερο βιώσιμο για το άτομο που πρέπει να ζήσει μέσα σε αυτό. Πρόκειται για μια συνεχή διαδικασία που δεν σταματάει ποτέ.

Η Διάγνωση ως Κατασκευή της Πραγματικότητας

Μέσα από κάθε αλληλεπίδραση οι άνθρωποι διαμορφώνονται και διαμορφώνουν. Στον τομέα της ψυχικής υγείας, ο θεραπευτής δεν είναι ένας ουδέτερος

παρατηρητής αλλά ένα ενεργό υποκείμενο που επηρεάζει σημαντικά τη διαμόρφωση της πραγματικότητας του άλλου. Η επιστημολογία, η γλώσσα, τα ερμηνευτικά πλαίσια και οι διαγνωστικές πρακτικές του θεραπευτή επηρεάζουν άμεσα την οργάνωση του συστήματος μέσα στο οποίο βρίσκεται ο θεραπευόμενος (είτε πρόκειται για άτομο είτε για οικογένεια), όπως και τη θέση που καταλαμβάνει μέσα σε αυτό.

Η διάγνωση δεν αποτελεί απλώς μια ταμπέλα ή μια ερμηνεία. Είναι μια πράξη επικοινωνίας με νευροβιολογικές, συναισθηματικές, σχεσιακές και κοινωνικές συνέπειες. Με τη λήψη μιας διάγνωσης τα άτομα τοποθετούνται εντός ενός αφηγηματικού πλαισίου που μπορεί να διευρύνει ή να περιορίσει την αντίληψή τους για τους εαυτούς τους και για τη δυνατότητά τους να δράσουν.

Από μια σχεσιακή-συστημική σκοπιά, η διάγνωση καθορίζει σχέσεις, ρόλους, θέσεις, ιεραρχίες και συχνά προκαλεί μια αναδιανομή της εξουσίας. Ένα άτομο μπορεί να γίνει σύμμαχος ή και εχθρός του ίδιου του εαυτού του, όπως μπορεί και να ενδυναμώσει ή να αποδυναμώσει τις αλληλεπιδράσεις με τους γύρω τους.

Για παράδειγμα, η απόδοση σε κάποιον της διάγνωσης της «Ναρκισσιστικής Διαταραχής Προσωπικότητας» δεν επαναπροσδιορίζει απλώς την ταυτότητά του με κλινικούς όρους. Έχει επίσης και έναν βαθύ νευροβιολογικό αντίκτυπο που δύναται να μεταβάλλει τον τρόπο με τον οποίον το περιβάλλον του τον αντιλαμβάνεται και αποκρίνεται σε αυτόν, ενισχύοντας κατασκευές εξουσίας που καθορίζουν την πραγματικότητά του. Εάν οι οικογένεια, οι φίλοι του ή οι επαγγελματίες υγείας υιοθετήσουν αυτό το αφήγημα, το άτομο μπορεί να παγιδευτεί σε έναν κύκλο χρόνιων και μόνιμων απειλών. Κάθε αλληλεπίδραση, τότε, θα ενισχύει τη θέση του ως «ελλαττωματικού» ή «επικίνδυνου», καθιστώντας την ανάπτυξη και την εξέλιξη ακόμα πιο δύσκολες.

Υπό αυτήν την έννοια το ερώτημα δεν είναι «Ποιος νοσεί;» αλλά: Ποιες είναι οι συνέπειες της άσκησης της εξουσίας μας στην κλινική πράξη; Διαμορφώνουμε το οικοσύστημα κατά τρόπο που ευνοεί την καλύτερη δυνατή εξέλιξη για όλα τα μέλη ή μήπως, εν αγνοία μας, αναπαράγουμε δομές αποκλεισμού, παθολογικοποίησης και αχρείαστης οδύνης;

Ακόμα και εάν οι διαγνώσεις μας είναι ακριβείς, αντιμετωπίζουμε όντως την οδύνη των ανθρώπων ή μήπως απλώς αποκρινόμαστε στην οδύνη που γεννάται εντός συγκεκριμένων συστημάτων με τρόπους που ενδεχομένως δεν είναι οι πλέον εποικοδομητικοί.

Ο Θεραπευτής ως Αρχιτέκτονας Οικοσυστημάτων

Αν θεωρήσουμε ότι οι εννοιολογικές δομές και αφηγήσεις λειτουργούν ως μηχανισμοί διαμόρφωσης της πραγματικότητας, τότε ο θεραπευτής δεν είναι απλώς ένας παράγοντας υποστήριξης ή καθοδήγησης: Είναι ένας αρχιτέκτονας του οικοσυστήματος του θεραπευόμενου, είτε πρόκειται για ένα άτομο είτε για ένα σύστημα. Ο τρόπος με τον οποίο ερμηνεύει τις εμπειρίες, διατυπώνει τις ιστορίες και προσφέρει νέες οπτικές γωνίες έχει δομικό αντίκτυπο στο πώς το άτομο σχετίζεται με τον εαυτό του και τη ζωή του, πώς αντιλαμβάνεται την ύπαρξή του και πως τοποθετείται μέσα στο σχεσιακό του πλαίσιο.

Από αυτή την οπτική, ο θεραπευτής δεν είναι εκεί για να «διορθώσει» ή να «θεραπεύσει», γιατί η ανθρώπινη φύση δεν είναι ελαττωματική ούτε «σπασμένη». Η ψυχική ασθένεια δεν αποτελεί εγγενή ατέλεια του ατόμου, αλλά το αποτέλεσμα μιας «πολεμικής» αλληλεπίδρασης μεταξύ του υποκειμένου και του περιβάλλοντός του. Το άτομο δεν είναι ελαττωματικό. Απλώς, του λείπουν τα απαραίτητα εργαλεία για να ανταποκριθεί σε σύνθετες προκλήσεις - προκλήσεις που συχνά προκύπτουν από την άσκηση εξουσίας με τρόπο απειλητικό και κατασταλτικό.

Αν εξετάσουμε άλλους επιστημονικούς κλάδους ως σημείο αναφοράς, διαπιστώνουμε ότι άλλοι κλάδοι, όπως, για παράδειγμα, η βιολογία και η ιατρική αντιλαμβάνονται την έννοια της αρρώστιας με τρόπο ριζικά διαφορετικό από τον τρόπο με τον οποίο η ψυχική υγεία προσεγγίζει την ανθρώπινη οδύνη. Ένας ιός δεν «θεραπεύεται». Αντίθετα, το σώμα μαθαίνει να αμύνεται, αναπτύσσοντας αντισώματα ή στρατηγικές αντίστασης. Αν εφαρμόζαμε αυτή την ίδια λογική στην ψυχική υγεία, το άτομο ή το σύστημα δεν χρειάζεται μια «διόρθωση», αλλά την ανάπτυξη ικανοτήτων που θα του επιτρέψουν να ανταποκριθεί σε διαφορετικού τύπου απειλές.

Από αυτή την οπτική, τα σύγχρονα διαγνωστικά πλαίσια δεν αποτυγχάνουν μόνο να αποτυπώσουν την πολυπλοκότητα του ανθρώπινου πόνου, αλλά ενδέχεται να λειτουργούν και ως παθογόνοι παράγοντες. Αντί να ενδυναμώνουν το άτομο ή το σύστημα, μπορεί να το εγκλωβίσουν σε μια περιοριστική αφήγηση που το ταυτίζει με την ασθένεια και το τοποθετεί σε μειονεκτική θέση μέσα στο σχεσιακό του πλαίσιο.

Συστημική Επιστημολογία και Αναθεώρηση Παραδειγμάτων

Το σχεσιακό-συστημικό μοντέλο μας έχει βοηθήσει να κατανοήσουμε ότι ο ανθρώπινος πόνος δεν εμφανίζεται αυθαίρετα, αλλά διαμορφώνεται μέσα από τη δυναμική αλληλεπίδραση μεταξύ του ατόμου και του περιβάλλοντός του. Ωστόσο, ακόμα και μέσα σε αυτό το μοντέλο, συνεχίζουμε να αναπαράγουμε δομές

εξουσίας που μας κρατούν δέσμιους σε μια λογική λειτουργικότητας-δυσλειτουργικότητας. Έχουμε μετατοπίσει την παθολογία από το άτομο στο σύστημα, αλλά εξακολουθούμε να έχουμε την ανάγκη να εντοπίσουμε έναν «δυσλειτουργικό» παράγοντα μέσα στην εξίσωση.

Αν οι πρωτοπόροι της συστημικής σκέψης αποστασιοποιήθηκαν από τα μοντέλα αιτιότητας με ευθύγραμμη λογική, ίσως τώρα ήρθε η δική μας στιγμή να προχωρήσουμε ένα βήμα παραπέρα. Να διευρύνουμε την οπτική μας και να γίνουμε πραγματικά συστημικοί, ενσωματώνοντας τον εγκέφαλο, τη νευροβιολογία, το άτομο και την κοινωνία σε ένα ενιαίο και ολοκληρωμένο πλαίσιο κατανόησης. Αυτή η αλλαγή προοπτικής προϋποθέτει να επανεξετάσουμε τα θεωρητικά μας πλαίσια με την ίδια πνευματική ευελιξία και ταπεινότητα που επιδεικνύει ένας φυσικός ή ένας χημικός όταν αναλύει το αντικείμενο της μελέτης του.

- Ένας φυσικός δεν χαρακτηρίζει ένα σωματίδιο ως «λανθασμένο», «δυσλειτουργικό», «απρόθυμο να μεταβληθεί» ή «παθολογικό» αν δεν ακολουθεί το αναμενόμενο μοτίβο. Αντίθετα, προσαρμόζει τη θεωρία του, επιδιώκοντας μια βαθύτερη κατανόηση του φαινομένου που παρατηρεί.
- Ένας χημικός δεν σπεύδει να χαρακτηρίσει μια ουσία ως «δυσλειτουργική» αν δεν αντιδρά όπως αναμενόταν. Αντίθετα, επανεξετάζει το μοντέλο του, επιδιώκοντας να αποκαλύψει τους θεμελιώδεις μηχανισμούς που καθορίζουν τη συμπεριφορά της.
- Ωστόσο, στην ψυχική υγεία, όταν ένα άτομο ή ένα σύστημα αποκλίνει από τα καθιερωμένα πλαίσια, το αντιμετωπίζουμε ως παθολογικό, αντί να επανεξετάσουμε την εγκυρότητα αυτών των πλαισίων.

Το κεντρικό ερώτημα δεν είναι μόνο πώς να βοηθήσουμε τα άτομα, τις οικογένειες και τα συστήματα με τα οποία εργαζόμαστε, αλλά και πώς διαμορφώνουμε την πραγματικότητά τους μέσα από την εφαρμογή των θεωρητικών μας μοντέλων.

Εφόσον αναγνωρίζουμε τη δύναμη των νοηματοδοτήσεων ως επιστημονικό δεδομένο, οφείλουμε να διασφαλίσουμε ότι αυτές που προτείνουμε προάγουν την ανάπτυξη και την εξέλιξη, αντί να επιβάλουν περιορισμούς και όρια που παγιδεύουν τα συστήματα και αναπαράγουν δυναμικές στασιμότητας. Η εξουσία που ασκούμε, ως επαγγελματίες, οφείλει με κάθε τρόπο να ενδυναμώνει, διευκολύνοντας την ανάπτυξη και την εξέλιξη του συστήματος, όχι να την εμποδίζει. Διότι αν η αφήγηση που προσφέρουμε δεν ανοίγει πόρτες, δεν θέτει τη βάση ώστε να δημιουργεί δυνατότητες και δεν προάγει την εξέλιξη, είναι ένα σύστημα ελέγχου, μια μορφή κατάχρησης εξουσίας.

Η Ψυχική Υγεία ως Σχεσιακή Τέχνη

Αν αντιληφθούμε τον θεραπευτή ως καλλιτέχνη που πλάθει πραγματικότητες, αν τον παρομοιάσουμε με έναν μουσικό που αναζητά τις πιο αρμονικές μελωδίες, τότε έχει δύο επιλογές: Να ακολουθήσει πιστά μια άκαμπτη παρτιτούρα ή να αφουγκραστεί το όργανο που έχει μπροστά του, να συνθέσει τη μελωδία και να την προσαρμόσει όχι απλώς στη δομή της παρτιτούρας, αλλά σε αυτό που πραγματικά αντηχεί, πάλλεται και ζωντανεύει στη στιγμή.

Αν η μουσική ηχεί όμορφα, τότε και η παρτιτούρα είναι σωστή. Αν μια θεωρία, μια διάγνωση ή μια θεραπευτική παρέμβαση προάγει την ευημερία και τη λειτουργικότητα όλων των μελών ενός συστήματος, αν δεν πλήττει κανένα άτομο σε επίπεδο ταυτότητας, τότε ολόκληρο το σύστημα θα ανταποκριθεί, ανεξάρτητα από το αν ευθυγραμμίζεται με τα παραδοσιακά διαγνωστικά μοντέλα.

Τι συμβαίνει όταν ένα συγκεκριμένο διαγνωστικό μοντέλο ή η ερμηνεία της ψυχικής ασθένειας, αντί να θεραπεύει, επιβαρύνει το σύστημα; Τί θα άλλαζε αν δεν προσπαθούσαμε να «διορθώσουμε» ανθρώπους ή συστήματα, αλλά εστιάζαμε την προσοχή μας στο να επανεξετάσουμε και να αναδιαμορφώσουμε τις ίδιες τις παρτιτούρες μας; Ίσως η εξέλιξη έγκειται στο να τολμήσουμε να φτιάξουμε νέα πλαίσια, με τα ίδια τα εργαλεία που χρησιμοποιούμε.

Όπως είπε ο Νίκος Καζαντζάκης: «Έχεις τα πινέλα, έχεις τα χρώματα. Ζωγράφισε τον παράδεισο και μπες μέσα».

Διότι όταν η διαπροσωπική μουσική ηχεί όμορφα, η εμπειρία γίνεται λειτουργική σε όλα τα επίπεδα. Δεν χρειάζεται κάποιος να είναι συστημικός για να το κατανοήσει. Και, ίσως, η μεγαλύτερη πρόκληση για εμάς ως θεραπευτές είναι να δημιουργούμε τέτοιες σχεσιακές μελωδίες, ώστε τα συστήματα να αρχίσουν να συντονίζονται από μόνα τους. Να αναδύονται νέες δυνατότητες. Να γεννιούνται δρόμοι που οι άνθρωποι θέλουν να περπατήσουν.

Κι αν λέγαμε μια διαφορετική ιστορία;

- Αντί να πούμε: «Μια φορά κι έναν καιρό, υπήρχε ένας άρρωστος άνθρωπος, μια προβληματική οικογένεια, μια δυσλειτουργική κοινωνία...», θα μπορούσαμε να πούμε: «Μια φορά κι έναν καιρό, υπήρχε ένας μικρός ήρωας, μικρές οντότητες που πάλευαν να προχωρήσουν στη ζωή, είχαν να αντιμετωπίσουν μεγάλες προκλήσεις και δεν ήξεραν πώς να λειτουργήσουν χωρίς να κάνουν ο ένας τον άλλον να υποφέρει...».

• Αντί να προσαρμοζόμαστε στις θεωρίες των πρωτοπόρων που προηγήθηκαν, θα μπορούσαμε να πούμε: **«Μια φορά κι έναν καιρό, υπήρχε μια ομάδα στοχαστών που τόλμησε να αμφισβητήσει τα πάντα... Δεν ήξεραν πού πήγαιναν, γιατί κανείς δεν είχε χαράξει αυτόν τον δρόμο πριν. Όμως, βήμα-βήμα, αφουγκραζόμενοι τη μουσική των σχέσεων και κατανοώντας τη λογική τους, κατάφεραν να αλλάξουν τον κόσμο».**

Όλοι αναγνωρίζουμε μια μελωδία όταν είναι μελωδική. Μας ανυψώνει, μας συγκινεί, μας μεταφέρει. Οι σχέσεις λειτουργούν με την ίδια ακριβώς αρχή. Όλοι νιώθουμε πότε λειτουργούν και πότε όχι, αλλά δεν γνωρίζουμε όλοι πώς να δημιουργούμε υψηλού επιπέδου συστημική μουσική. Δεν διδαχτήκαμε αυτή την τέχνη. Όμως, ακόμα και χωρίς παρτιτούρες, το ίδιο το πιάνο μπορεί να μας διδάξει. Ο άνθρωπος είναι ένας εξαιρετικά καλοκουρδισμένος οργανισμός, συναισθηματικά και σχεσιακά.

Η συστημική επιστημολογία, αν καθίσει και **αφουγκραστεί**, έχει τη δύναμη να συνθέσει τις πιο όμορφες μελωδίες για την ανθρώπινη εμπειρία και τη θέση του ανθρώπου στον κόσμο.

Πώς σας φαίνεται αυτή η παραλλαγή;

ΜΙΑ ΦΟΡΑ ΚΙ ΕΝΑΝ ΚΑΙΡΟ ΗΤΑΝ ΕΝΑΣ ΜΙΚΡΟΣ ΗΡΩΑΣ, ΜΕΡΙΚΟΙ ΜΙΚΡΟΙ ΗΡΩΕΣ ΠΟΥ ΑΛΛΑΞΑΝ ΤΗ ΡΟΗ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ...

«Κι έγινε ο κόσμος μαγικός παράδεισος, η πλάση στου φεγγαριού το τάσι...».

Δεν είναι όμορφο; Κάπως έτσι ξεκινούν όλα... Με ένα όραμα, με όρεξη, με ιδέες και με την τόλμη να τις υλοποιήσει κανείς.

Συγχαρητήρια για την επέτειό σας, για το ταξίδι που έχετε διανύσει μέχρι εδώ. Καλή συνέχεια!